

Reeglitega vabaütteleja Allar Jõks

Ta on loonud enese jaoks kahe-minuti-reegli. Ja ühe-päeva-reegli. Õiguskantslerina süüdistati teda oportunistis ja poliitikasse sekkumises. Advokaat Allar Jõks püüdleb aga vaid täiuse poole - elada, mitte lihtsalt ruumi võtta.

Endine õiguskantsler Allar Jõks (47) on alati julgenud teha julgeid valikuid. Tema kangutamisega õiguskantsleri kohalt nägi toonane koalitsioon oma jagu vaeva, sest on ju tüütult tülikas, kui keegi soovib nii järjekindlalt korda ja läbiipaistvust parteide rahakotis. Nüüd vaatab nii mõnigi erakond tema poole, et ladusa jutuga plekitu poiss enese ridadesse meelitada. Veel pole aeg.

Jõks on mees, kes mitte ainult ei tunne, vaid tunnetab. Intervjuus Arterile jagab ta esimest korda oma kõige liigutavamast kogemusest õiguskantsleri päevilt, mil tal õnnestus üks väike poiss riigile tagasi võtta. Jõks olla tundeline ja sisemiselt põlev.

Viimased kolm aastat Sorainen advokaadibüroos advokaadi ametit pidanud Allar Jõks hiljutiseks suurimaks saavutuseks on see, et Pühajärve kool sai kohtus õiguse lapsi edasi õpetada. Jõks on selle üle kogu hingest uhke ja usub, et järjest tugevnev kodanikuühiskond mõistab ühisjuhi tähtsust.

Milline on hea kodanik?

Hea kodanik tunneb oma südamega, mõtleb oma peaga. Ta mõtleb ja unistab suurelt, ei lei piir keskpärasusega ega rahuldu rahuldavaga.

Kas nägite õiguskantslerina päriselu või läksite alles õiguskantsleri kabinetist päriselhu?

Toompeal avanev pilt on laiem, aga detailides mitte nii selge. Advokaadina olen näinud Toompeal tehtava töö viljakust või viljatust. Praegu tunnen, et olen vaba. Vaba kohustusest midagi pidevalt arvata. Reageerin vaid siis, kui ei saa enam vaiki olla.

Näite inimesena, kes mitte ainult ei tunne, vaid ka tunnetab, elab teatud asju isiklikult väga läbi. Milline oli teie kõige suurem üleelamine õiguskantslerina?

Sain anonüümkirja ühest Eesti lastekodust. Seal oli kirjas, et kuueaastasel vene poisil, kelle nimi võis olla Saša, käed on päevad läbi kinni seotud. Lapse kinnisidumiseks püüduvad õigustused. Läksime ette teatamata lastekodusse, poisid käed olid tõesti nõõrika kinni seotud. Esimene asi, mida suutsin öelda, oli see, et võtke pahun ta käed lahti. Kasvataja ja direktor kahtlesid, kas see on hea mõte. Poisil seoti käed lahti ja sekundi jooksul tõmbas ta endal küünitaga nõõ veriseks. Mitte kriimud, vaid ikka veri jooksis. Psüühilisest häirest tingitud reaktsioon, mis oma oaduses on saanud mind hiljem ühenäduses. Küsin endalt: mida ma valesti tegin? Käitusin, nagu seadus nõudis, aga kui ma poleks seaduse järgi toimunud, siis ta poleks ennast vigastanud. Õigusest õigluse leidmiseks tuleb see

TEKST TUULI KOCH
FOTOD KRISTJAN LEPP

Allar Jõks
Sündinud 18. märtsil 1965 Tartus

Haridus:
Hummuli põhikool (1972-1977)
Kullamaa keskkool (1977-1983)
Tartu Ülikooli õigusteaduskond (1986-1991)

Töö:
1991-1995 Lääne maakohus, kohtunik ja kohtu esimees
1995-2001 Tallinna ringkonnakohtus, halduskollegiumi kohtunik
2001-2008 Eesti Vabariigi õiguskantsler
2008 mai-november ÜRO volitusega Gruusia ombudsmani (Public Defender) nõunik
2009 november-detsember ÜRO volitusega Moldova ombudsmani nõunik
2010 juuli-august ÜRO volitusega Tadžikistani ombudsmani nõunik
2010 november ÜRO volitusega Usbekistani ombudsmani nõunik
2009 aprill... - nõunik Sorainen advokaadibüroos

Suhtes Heidi Viluga (30), kes on alates läinud aasta detsembrist Eesti Loodusmuuseumi direktor
Poeg Jonatan (19)

läbi südame lasta. See pole aga alati päris valutu. Poiss oli haige. Hakkasin uurima, kas teda ravitud on. Vastati, et on, psühhiaater olla temaga rääkinud. Mulle tundus see kõik kuidagi kahtlane. Uurisin edasi ja avastasin, et psühhiaater tõesti rääkis temaga, aga ainult telefoni teel, ja ravimisele oli ta eelistanud tablettide manustamist. Nõudsin, et poiss saadetak ravile. Lastekodus jäldi esialgu, et see on võimatu, kuid laps viidi siiski Tartu Ülikooli kliinikumi lasteosakonda. Kui ma aasta hiljem läksin kontrollima seda osakonda, siis Saša oli seal. Ta ei olnud ikka paranenud. Ja arstid ei julgenud optimestlikke ennustusi jagada. Õnneks jäi aga poiss haiglasse.

Kui minu aeg õiguskantslerina läbi sai, siis ühe endise kolleegiga rääkides tuli jutu sees välja, et ta on seda poissi näinud... (pikk paus) ... ja see poiss on terve. Tihti küsitakse, kas ma olen õiguskantslerina midagi ühiskonna jaoks teinud. Jah, ma olen toonud ühe poisit täisväärtusliku ehi juurde. Õiguskantslerina olen aidanud mitmeid seadusi põhiseadusega kooskõlla viia, nagu näiteks valimisliitude lubamine kohalikele valimistele, aga seda ei pea ma saavutuseks. Seda oleks suutnud ka keegi teine teha. Aga see poiss oleks ehk jäänudki kinniseotud kätega.

Mis teid häirib?

Häirib virisemine ja jõuetu arvamus, et mis meist ikka sõltub. Kui meid on palju ja me hoiame kokku, siis sõltub! Väike armas Pühajärve kool taheti kinni panna, öeldi, et ülalpidamine on kallis. Aga sellise loogika järgi on ka Eestit raske ülal pidada. Kooli lapsevanemad astusid vallavõimu otsusele vastu. Kui lapsevanemad oleks mõelnud, et nii või teisiti jääme me Otepää võimuritele alla, oleks nad loobunud. Aga nad võisid end kokku, sest ühenduses peitub jõud. Murdepunktkits selles protsessis oli Tartu ringkonnakohtu veebruaril lõpus antud hinnang Otepää viljeletavale kaalumise- ja kaasamispraktikale. Kohus ütles karmid sõnad: «Kui ringkonnakohtus esialgselt õiguskaitset ei annaks, siis legitimeeriks kohus sellega halduse teerullatiktikat tulevikus.» Ehk kui kohus vallavõimu otsuse täitmisel ei peata, siis kiidaks ta heaks halduse ehk kohaliku võimu teerullatiktika. Sellise julge väljajätlemisega andis kohus mõista, et poliitiline kultuur vajab muutusi. Nüüdseks on kohus tunnistanud Pühajärve kooli sulgemise ebaseaduslikuks.

Õiguskantslerina üritasite ühiskonda paremaks muuta, advokaadina saate siiski reeglina teha seda, mis kliendile kasulik?
Õiguskantslerina disainid ülikonda, advokaadina õmbled nõõpi ette! Olles töötanud kolm

aastat advokaadibüroos, näen, et on siiski võimalik kaasa rääkida ka ühiskondlikes asjades. Meie kodanikuühiskond on väga tugev. Foodiumütsikeste kampaania näitas, et kusagil on talvuse lävi, millest ühiskonna liikmed ei luba valitsejatel kunagi üle astuda. Professionaalset poliitikut iseloomustab võime see piir ära tabada. Kuulates, millises ilolevas ja dotsseerivas keeles võim meiega jätkuvalt räägib, polegi imeks panna, et see piir on sel aastal ületatud. Küsimus ei ole ainult ACTAs. Hea näide on õpetajate streik, mis kujunes väga laia kandepinnaga aktsiooniks. Õpetajate toetuseks tuli kaasa palju teisi ühendusi. Mul on hea meel, et me ei võitle enam ainult enda eest. Mõistaks, et kui ma praegu ei astu välja, siis hiljem ei astu minu eest keegi välja.

(Jõks tsiteerib justkui muuseumi luterliku kiriku pastori Martin Niemöllerit:

«Kui natsid tulid kommunistide järele ma olin vait, sest ma polnud kommunist. Kui nad tulid sotsiaaldemokraatide järele ma olin vait, sest ma polnud sotsiaaldemokraat.

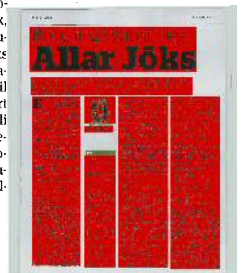
Kui nad tulid juutide järele, ma ei protesteerinud, sest ma ei olnud juut. Ja kui nad tulid minu järele, siis ei olnud enam kedagi järele jäänud, kes oleks minu eest seisnud.»)

Meie väljaastumised käivad siiski veel kahtlusega, pooltoonides.

Eesti ühiskond on tugev siis, kui me usume iseendasse. Kahelda võib ikka, aga vinguda mitte. Olen enese jaoks kehtestanud reegli: ainult kaiks minutit vingunurka päevas. Muul ajal mõtlen, kuidas midagi paremaks teha.

Vingumist on viimasel ajal Eestis leevendamaks arksate vabaliikumise areng. Mida see näitab, mida meile annab?

Õiguskantslerina sain vabakondade arengule kaasa aidata sellega, et viisin kahal korral riigikohtusse valimisliitude küsimuse. Valimisliitude kohalike omavalitsuste valimistel on kõige ilmekam näide ehadast kodanike ühistegemistest! Kujutagem ette, et seda võimalust poleks olnud ja juba 2002. aastast pidanuks kõik, kes soovivad kohalikus elus kaasa lüüa, kuulama erakondadesse! Ma arvan, et meil poleks sel juhul olnud sellisel kujul näiteks Uue Maailma Seltsi liikumist ja etu kohalikul tasandil oleks väga parteijuhli nägu. President Lennart Meri on iseloomustanud vabaliikumise rolli väga tabavalt: «Kodanikuühiskonna ja valitsejate koostöö peaks olema justkui informatsioonikanal, mille ühes otsas on kodanikuühendused, kes kogevad valitsuse ja riigi toimimise vil-

Pressiteadete edastamine

Meediamonitooring

Meediaanalüüsid

jakust või viljatust igapäevases elus. Kanali teises otsas on poliitilised otsustajad ja otsuste eluvijjad, kelle vastutus on suur, kuid kodanike igapäevaelu tundmine kasin.» Järelikult peab informatsioonikanali mõlemas otsas jätkuma kõnetajaid ja kuulajaid. Vastasel juhul kodanikuühiskond lihtsalt ei toimi.

Pärast õiguskantsleri ametiaja lõppemist läksite Gruusia ombudsmanni nõunikuks. Mida te parandada suutsite?

Selle paljukannatanud väärrika rahva juures karjus mulle silma Gruusia õiguskantsleri hoo-ne sissekäigu ukse juures olev kolinurk. Viitasin korduvalt, et te olete Gruusia au ja südame-tunnistus, see korralgedus tuleb lõpetada. Mulle vastati: «Oi, see pole võimalik!» Pole seadust. Pole vahendeid.

Oma missiooni lõpetades kandsin ette kõne koos slaidiprogrammiga. Rääkisin institutsionaalsest eneseväärikusest ja lisasin slaidide sekka pildi kolinurgast, küsides: «Kuidas saab keegi teid tõsiselt võtta, kui teil valitseb selline segadus? Kas tõesti seadus keelab koristamast? Või ei ole ressursi?» Gruusiinide suur eneseväärikus ei talu mõnitamist. Eriti kui seda teeb sõber. Minu presentatsiooni lõppedes oli see nurk koristatud. Nende eneseväärikus nõudis, et vorm ja sisu oleks kooskõlas. See oli mu kõige suurem saavutus (naerab) – muuta mõlemist.

Enese vormi ja sisu kooskõla rõhutate te hoolega valitud riietuse, viimistletud stiiliga. See torkab silma.

Olen oma poega õpetanud: sul võib kaduda kõik – töö, sõbrad, lähedased sinu ümber. Kuni aga säilib eneseväärikus, on kõik võimalik. Väline vorm on väärikuse lahutamatu osa. Viisakus ei maksa midagi, aga on tugev investering tulevikku. Elu on liiga lühike, et leppida keskpärasusega. Doris Kareva (Jõks kutsus ta pärast õiguskantsleri töö lõppemist enda juurde, et tänada luulerialade eest, mis on teda tööõhetkedel aidanud) on õelnud: võta iga hommikut kui esimest ja hõia iga õhtut kui viimast. Teisisõnu tähendab see täiuslikkuse ihalust – ela, aga mitte ära võta ruumi! Ükskõik, mida sa teed – isegi kui kaotad –, tee seda stiilselt. Ja oma põhimõtetele truuks jäädes, sest põhimõtetelega ei saa kompromissi teha.

Teile ei meeldi kuigi palju rääkida oma isiklikust elust.

Jah, ma ei räägi oma isiklikust elust, ei ole seda kunagi teinud ja ei hakka tegema.

Kust see ettevaatlikkus - kas olete haiget saanud või lihtsalt enesega kokkuleppe sõlminud?

Minu sügava veendumuse kohaselt on see iga inimese väga isiklik asi, kuidas ta elab. Või kellega. Ma ei soovi seada oma lähedasi avalikkuse tähelepanu alla.

Teadmatusest on aga juhtunud see, et teid on viimastel aastatel paari pandud väga paljude kenade naisterahvastega.

Mul on kabineti kogu ajakirjade väljavõtetest, fotodest, kus mind on eri naisterahvastega tabatud ja seotud. See kogu võiks olla naljanurk, kui see ei oleks kellelegi haiget teinud.

Millised naised teile meeldivad?

Sellele küsimusele vastates pean arvestama võimalusega, et kõike, mida ma nüüd ütlen, võidakse kasutada kunagi minu enda vastu (naerab). Aga ... mulle meeldib naine, kes on enesekindel, julgeb olla tema ise ja omab huumorimeelt.

Olete te sellise naise leidnud?

Ma olen praegu õnnelik.

Pressiteadete edastamine

Kuidas te puhkate? Võib teid ette kujutada maal paljajalu sääskedega võitlemas?

Puhkan Nõval oma emakodus. Kui ema kümme aastat tagasi veel loomi pidas, olid kõik minu puhkused säilitatud heimalma järgi. Parematel päevadel sai 10–15 tonni heina käsitsi kokku korjatud ja üles visatud. Praegu hindan puhkusest seda, kui saan lugeda. Lugesin just Enn Vetemaa raamatut «Gustav Naani hiilgus ja viletsus». See näitab väga hästi ühe tollase suurkaju kujunemist, aega, mis teda kujundas.

Olete te see inimene, kes oma raamatuid välja laenuvat?

Ikka! Mul on neli-viis raamatut kusagil küla peal ja häda on selles, et osa neist on väga haruldased ehk neid ei ole enam müügil. Nii üllatav kui see ka ei ole – üks viimaseid avastusi oli minu jaoks Anna Gavalda. Tema «Ma armastasin teda» on õhuke, tunniga loetav raamat sellest, kummal on raskem – kas sellel, kes hülgab, või keda hüljatakse. Lugu sellest, kuidas sel, kes teise inimese maha jätab, on raskem. Ehk teisipõlv – sellel, kes maha jäetakse, on võimalus. Iga kaotus sisaldab võidu alget. Ja see raamat on kaduma läinud!

Kuidas teil on elus läinud – on pigem raske olnud või võimalusi jagunud?

(Pikk paus) Vastaks nii, et ... iga silmapilk on mõne võimaluse varing. Ei maksa karta valikuid, kes valesti valib, saab ikkagi midagi. Kes valimist väldib, jääb kõigest ilma. Tuleb elada nii, et alati on midagi võita või kaotada.

Teil on palju sõpru teatriringkonnas. Linnateatris, NO 99s. Viimase legendaarses «Ühtse Eesti suurkogu» tükis tegite ka ise kaasa. Millal teie järgmine teatritetteaste tuleb?

«Ühtse Eesti suurkogu» laval käimisest peaks piisama, et Eesti teatrijalukku minna (naevab).

Indrek Tarand esitas teid Tiit Ojasoo kõrval teiseks parteijuhli kandidaadiks ja pidaste laval sütitava kõne. Kuidas te üldse sinna sattusite?

Tiit Ojasood tunnen ma aastast 1988. Olin siis üliõpilasena Kaukaasias ühel mägimatkal. Tiit oli seal oma venna ja isaga, ta oli ehk kuueaastane. Etenduse jaoks palus Tiit minu abi, et ma konsulteeriks, kuidas olen näinud poliitikat, riigikogu tööd, erakondi. Mulle tundus, et see ongi piisav, mida saan etenduse jaoks teha. Mõni nädal enne etendust Tiit helistas ja teatas, et tal on üks hull idee. Ettepanek oli tulla lavale ja kõne pidada. Mul oli kaks tingimust: et erakonda sellest ei sünni ja ma saan rääkida, mida ise heaks pean. Tiit oli loomulikult nõus. Kuigi tunnistati – minul ei olnud kuni viimase hetkeni kindlust, kas erakond tuleb või ei tule.

Et kas asi läheb heas mõttes käest ära. Tasu see pingutus end ära?

Usun, et selle etenduse vilju saame maitsta palju aastaid hiljem. Olen kohanud väga palju noori aktiivseid inimesi, kes Ühtse Eesti energias laetuna soovivad midagi ühiskondlikus korras ära teha. Kui pärast etendust kas või üksainus leidis, et tahab paremaks inimeseks saada, on suurkogu oma eesmärgi saavutanud.

Teid on poliitikasse passitanud mitmed erakonnad. Mida te ootate?

Kui olin õiguskantsler, kritiseeriti minu väljaütlemisi selle pärast, et ma sekkun poliitikasse. Kui ma õiguskantsler enam ei ole, kritiseeritakse minu väljaütlemisi sellepärast, et ma ei ole poliitikas. Seni, kuni ei ole sotsiaalne nõudlus selline, et ma peaks parteipoliitikas olema,

PIRET KALDA
SÖBER, NÄITLEJA

Tutvusin Allariga mõned aastad tagasi täiesti juhuslikult meie lemmikmaal Gruusias, ja oleme hiljem temaga Gruusias veelgi kokku saanud. Tutvusi- me tavapärasest erinevas keskkonnas ja olukorras, oleme ju ka täiesti erineva eriala inimesed ja ma ei usu, et me Eestis oleks üldse tuttavaks saanud. Elu aga viis meid kokku ja sellest kohtumisest on kujunenud väga tore sõprus. Meid seob omavahel Gruusia ja reisiimine üldse. Käisime kolleegiga ka Tadžikistanis Jõksil külas, kui ta seal nõunik oli.

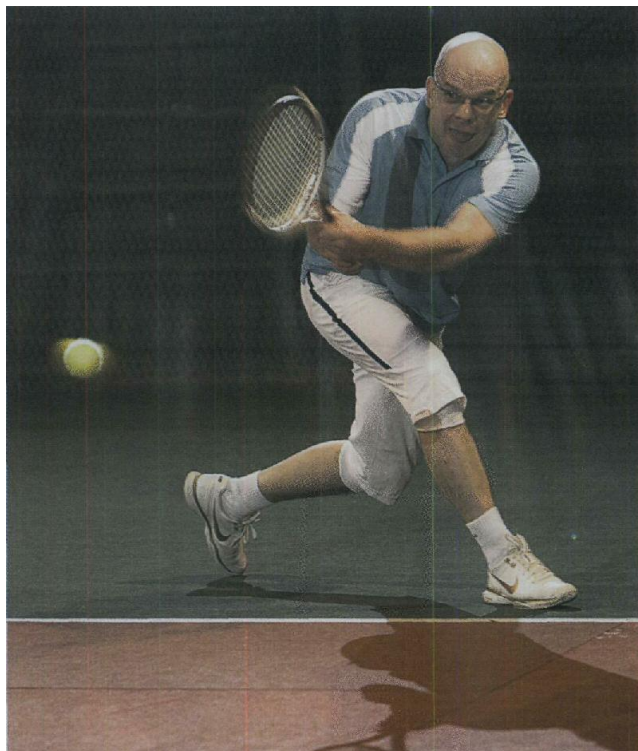
Allar on olnud kogu aeg sa- ge teatrisõbra ja tema tagasitule- de on mulle väga huvitav. Ta ei ole selline «oi-sa-oliid-nii-tore!» kriitik, vaid sisuline kaasamõt- leja, ja alati on põnev kuulda, kuidas tema tükist aru sai.

Meid Allariga seob ühine huumorimeel, mida pean inime- ste juures väga oluliseks. Ja pean ääretult tähtsaks seda, kui inimesed oskavad ka enese üle naerda. See on tema puhul hästi võlv. Ta on haritud ja sü- da on õiges kohas. Allar on vä- ga suure empaatiavõimega. Mu sõpruskonnas pole poliitiki- kuid, aga kui mõnega neist kohtunud olen, siis mõtlen, et Allarit eristab Toompea-kam- bast see, et ta on vait. Ta ei klat- si, ei mulise, ei räägi kellestki halvasti. Kui temalt tuleb mingi kommentaar, siis on see öel- dud väga stiilselt ja vaimukalt.

Mina usaldan Allarit ja järe- likult tema mind. Eks meil ole reisirid igasuguseid seiklusi juhtunud ja need on vaid meie teada. Koos käies oleme alati tohutult naerda saanud!

Kui Allar räägib oma po- jast, emast või lähedastest, siis see on hästi kena, ei juhtu just tihti, et üks meesterahvas võib nii hoolivalt rääkida.

Vaatamata oma elukutsele on Allar ka väga spontaanne, mitte selline priilide-portfelliga kuiv jurist, vaid hästi soe ja vaimukas inimene. Ta on alati seisnud õigete asjade eest ja pole vedel vend, kes hoiaks oma kohast kinni, vaid alati jää- nud enda ees auks.

Hea (trenni)sõltuvus: Allar Jõks alustab iga töönädalat esmaspäevahommikuse tennisetreeninguga.

seni ... ei. Pean tundma, et enam teitsi ei saa. Praegu mul seda tunnet pole. Kui koalitsioonil on veenev mandaat, siis on see märk, et ühis- kond aktsepteerib veel praegust riigijuhtimist. Sel juhul pole mul rolli, mida kanda. Valitseja- te enesekriitika puudumist peaks kompensee- rima kõrvalt tulev mõtestatud kriitika. Näen õhtu, kui kõrvalseisjad oma terava sule nurka vis- kavad.

Teie usute Eestisse?

Me ei tohi mõelda ega kõnelda nii, et oleme kaol- tanud usu oma riiki. Võime kaotada usu pea- ministrisse või valitsevasse koalitsiooni, aga me ei või lubada seda, et loeme oma riigi läbi- kukkunuks. Peep Ilmet on kirjutanud liiguta- vad read Eestisse uskumisest. Kandsin need ka ette vabariigi aastapäeval Audentese erako- lis:

«Ereselgel sügiskuu koidikul
Peatusid Laiuse vooremäel kaks meest
Üks noor nõtkes ning naerusuine
Teine vana vimmas ning nukker
Hingamist vaigistades vaatasid nad
Peipsini lauguvat Valat
See maa on ilus õhkas noor
Selle eest tasub surra
See on ilus maa ohkas vana
Selle eest tasub elada.»

Mis on teie elu suurim saavutus?

See, et olen üles kasvatanud poja, kelle süda on õiges kohas. Poeg Jonatan pani 12. klassis kir- ja, milles seisneb heaks kodanikuks olemine: «Olla iseseisev on olla isemõtleja ja enesekin- del. Olla isemõtleja on olla julge ja uudishimu- lik. Olla enesekindel on olla tugev ja tasakaa- lukas.» Mul oli temast palju tuge, kui ta pärast mu ametiaja lõppemist ütles, et isa, sa ei ole mi-

dagi valesti teinud ja võid häbenemata peeglis- se vaadata.

Kust te oma rahu võtate?

Mingis mõttes on see poos. Ametisse astudes arvasin, et õiguskantsleri esinemislaad võiks olla väarikas, tasakaalukas. Mitte pulbitsevalt emotsionaalne, aga sisemiselt põlev. See on nüüdseks kinnistunud, ja akki ma olengi selli- ne? Elu on õpetanud, et juhina pead võtma as- ju rahulikult, mistõttu kehtestasin enda jaoks ühe-päeva-reegli. Tihti peale juhtus, et endast välja minnes tekkis soov silmapilk midagi halvasti öelda. Mingil hetkel sain aru, et elus on rohkem värve kui must ja valge ja nii käitudes oleksin väga ebaõiglane. Kui miski mind tõsi- selt häirib ja tahaks plahvatada, siis esmalt üri- tan lugeda sügavalt hingates kümneni. Kui ik- ka üle ei lähe, ütlen: Allar, oota homse hommiki. Ja 95 protsendil juhtudest ei olnud tarvis enam midagi öelda.

Mis teid rõõmsaks muudab?

See, kui ma näen, et minu olemasolu toob kel- legi näole naeratusi. Või minu töötulemus an- nab rahuliku une. Arvatakse, et advokaadid on kuivikud, kes saavad rahulduse arve väljasaat- misest. Mind sügavalt liigutas Pühajärve kooli kohtuotsuse järgne tagasiside, kui üks lapse- vanem kirjutas, et minu ja kolleeg Carri Gint- ri pühendumist vaadates paistis, justkui oleks meie enda lapsed Pühajärve koolis käinud. Sel- lised sõnad toovad mulle rasketel hetkedel naer- tuse näole. Kas te teate, mis on armastuse ja sõpruse vahe?

Õelge teie.

Laenates tarku sõnu: sõprus jätab naeratusi sinna, kuhu armastus on jätnud pisarad. ja